

lagdt för församlingens frihet att genom vederbörligt kyrkostämmobeslut förena folkskollärare-, klockare- och orgelnistsysslor,

Stockholm den 8 Mars 1869.

På Utskottets vägnar:

G. W. Gumælius.

Ordförande.

N:o 21.

Ank. till Riksd. Kansli d. 8 Mars 1869, kl. 1 e. m.

*Andra Kammarens Tillfälliga Utskotts (N:o 1) Utlåtande N:o 2,
med anledning af Herr Sven Rosenbergs motion, N:o 89,
om ändringar och tillägg i Kongl. Stadgan den 18 Juni
1842 angående folkundervisningen i riket.*

Denna motion innehåller tre särskilda punkter, utan något närmare samband sinsemellan, hvarföre de såsom fristående hvar för sig böra behandlas.

I den första punkten föreslår motionären, »att vid tillsättning af skolläraretjenst inga andra af de sökande må kallas till profs afläggande än de, som blifvit å förslaget uppförda».

Detta är riktadt mot 6 § 3 mom. af 1842 års Folkskolestadga, som föreskrifver, att »skolstyrelsen, der den så nödigt finner, eger förelägga de sökande läseprof», således alla de sökande, och ej blott de på förslaget uppförda.

Motionären synes hafva utgått från en lofvärd omtanke om de sökandes bästa och han beropar sig dervid på det antagande, att skollagens nyss anförda föreskrift skall »innefatta ett uppenbart underkännande af de embetsmäns och auktoriteters trovärdighet, som för sökanderne utfärdat betyg», hvarjemte han anför, »att den i hög grad är för en stackars skollärare betungande, hvilken vanligen har ringa tillgångar och föga att uppoffra för långa resor».

Men man måste väl i första hand hafva afseende på skolans bästa, naturligtvis utan att lemna å sido hvad rätt och billighet i afseende på lärarens fördel kräfva. Det är då klart, att i samma mån man i förväg kan försäkra sig om, att erhålla den skickligaste bland de sökande, man bäst ser skolan till godo. Men det är icke sagdt, att detta sker genom att hufvudsakligen fästa sig vid de så kallade pappersmeriterna, de af vederbörande auktoriteter utfärdade betyg, ty många skäl kunna finnas, hvarföre en annan pröfning af skickligheten hos de sökande är alldeles nödvändig. Det behöfver ej ifrågasättas, om de vid seminarierna utfärdade betyg voro rättvisa vid den tidpunkt, då de meddelades. Men dels följdes vid olika seminarier olika rättesnöre vid bedömande af elevernas förtjenster, hvarigenom icke obetydlig skilnad i betygens värde uppkommit; dels kan också den ena lärjungen hafva stadnat i sin utveckling på den punkt der han stod, då han lmnade seminarium, samt således efter hand glömt hvad han lärt och gått tillbaka eller åtminstone icke fortskridit i utveckling; då deremot en annan, med en brinnande håg för sitt yrke och ett deremot svarande ihärdigt bemödande att mer och mer fortskrida på den beträdda banan, kommit långt framom den punkt han innehade, då han fick sitt betyg ur seminarium. Om då de företedda betygen jemföras, måste den auktoritet, som med ledning deraf uppsätter förslaget, kanske derifrån utesluta just den skickligaste och deremot uppföra den, som sist borde komma i fråga att väljas.

Om nu detta ej lärer kunna motsägas, är väl häraf klart, att det bör lända till skolans bästa, att man vid valet, så vidt möjligt är, må känna de sökande till deras verkliga halt, och således med möjligaste tillförlitlighet kunna göra det bästa val. Men äfven måste det vara en fördel för den verkligen skicklige läraren, som nitiskt arbetat i sitt yrke och derigenom förvärfvat sig en större skicklighet, än betyget tillkännagifver, att få tillfälle ådagalägga detta för sina domare och ej blifva i förhand utesluten med anledning af ett betyg, som numera icke svarar mot hans verkliga förtjenst. Han eger ju i alla fall full frihet att välja, om han vill resa eller icke, utan att den grad af kompetens, som betyget medger, blir honom derigenom beröfvad.

Då således motionärens förslag, om det godkändes, skulle för de väljande inskränka valet till endast dem, som erhållit de bästa, ehuru kanske nu mera den verkliga skickligheten föga motsvarande skrifna betygen, och tillika betaga dem, som möjligen under en berömvärd tjenstgöring förvärfvat sig en öfvervägande skicklighet, tillfället att ådagalägga detta förhållande och göra sin förtjenst gällande, så torde böra medgifvas, att det ingalunda innehåller en förbättring, hvarföre Utskottet föreslår, att motionärens förslag i första punkten ej må bifallas.

I andra punkten föreslår motionären, »att vid afsättning skolrådet väl må gifva varning, men sjelfva afsättningsåtgärden utöfvas af kyrkostämman».

Äfven här synes afseendet å skolans bästa vara underordnad lärarens fördel. Det är nemligen klart, att ju mera man afägsnar möjligheten att skilja en oduglig eller oskicklig skollärare ifrån sin plats, dess mera utsätter man hans skola för en hotande undergång och på samma gång det samhälle, den tillhör, för en verklig olycka. Att lärarens rätt att vara skyddad emot godtycklig och orättvis afsättning också bör vara tillgodosedd, kan väl ej ifrågasättas. Men han har ju redan samma rätt som hvar och en annan medborgare sig tillförsäkrad, nemligen att, om han ser sig orättvist behandlad, få klaga och skjuta sin sak under en högre pröfning. Skulle likväl under nu gällande förhållanden en större benägenhet att utan skäl vilja skilja skolläroarne från sina sysslor »genom en magtfullkomlighet, som icke stämmer öfverens med sträng rättvisa», så måtte man se till hvar felet ligger och genom tjenliga åtgärder söka afhjelpa en sådan olägenhet. Det är derföre nödvändigt, att närmare undersöka de skäl motionären för sitt förslag anført.

Det skälet, att det synes vara principriktigare, att afsättningen sker genom samma auktoritet som tillsättningen, synes icke hafva någon synnerlig vikt. Man skulle med mer skäl kunna omvända satsen och säga, att afsättningen icke bör ske genom samma auktoritet som tillsättningen, emedan denna torde kunna förutsättas vilja uppehålla hvad den en gång gjort, äfven om den misstagit sig och förändring således vore nödvändig.

Det skälet, att en »myndig ordförande» med svaga och mindre sjelfständiga ledamöter i skolrådet skulle kunna utöfva en orättvis magtfullkomlighet och att skolläroaren härigenom kan ställas i ett alltför stort beroende af pastor, synes snarare vara en förebråelse mot församlingarne, som illa begagna sin valrätt, än emot författningen. Att en »myndig ordförande» kan verka på svaga och osjelfständiga ledamöter är visserligen oförnekligt, antingen detta är en pastor eller någon annan af församlingen vald person. Sådant, om det någorstädes inträffar, afhjelpes bäst derigenom

att församlingarne, såsom de böra, samvetsgrannt och med noga pröfning gå till väga, när de utse ledamöter i en så magtpåliggande befattning, som skolrådet är. Göra de det ej, så är felet deras. Men hvarken Utskottet eller motionären torde dock vilja framställa mot dem en förebråelse, derföre att den helt enkelt i allmänhet vore orättvis. Om en större likgiltighet i detta afseende förr rådt, så försvinner den allt mer och mer, ju lifligare och varmare menigheterna omfatta sitt skolverk, såsom en af deras dyrbaraste inrättningar. Den tid bör numera icke anses vara långt borta, då hvarken någon myndig ordförande eller någon myndig ledamot kan diktera beslutet i en så vigtig fråga, som en skollärares afsättning från sin syssla onekligen är. Den tid rycker allt närmare, så vida den icke redan är för hand, i samma mån som församlingarne med större upplysning om sitt skolverks vigt omfatta dess angelägenheter med större kärlek och omsorg. Och valet af fullt passande ledamöter i skolrådet bör derigenom bäst vara försäkradt.

Skolrådet är den myndighet, som närmast har att vaka öfver skolans väl. Om det uppfyller denna pligt, såsom det bör, har det den bästa lägenhet att lära känna skolans tillstånd, således äfven lärarens mer eller mindre skicklighet och nit i uppfyllande af sina pligter eller oduglighet för sin plats. Då äfven det närmaste moraliska ansvaret för skolans förmåga att uppfylla sitt vigtiga åliggande tillhör skolrådet, måste väl deraf följa, att det ej beröfvar skolan en skicklig lärare endast för att tillfredsställa en myndig ordförandes hugskott, men att det också ej tvekar att afsätta en lärare, när han ej befinnes motsvara hvad man af honom billigtvis har rätt att fordra. Att hindra orättvisas begående mot en person är tillbörligt. Men att mer än billigt är uppehålla honom och lägga försvärande hinder i vägen för att skilja honom från en syssla, der han kan göra mycken skada, om han får längre fortfara än rättvisan oundgängligen fordrar, det är att uppoffra skolan för läraren. Och att fordra att skolrådet skall med glädje och lika varmt deltagande omfatta skolan, äfven om det nödgas dragas med en oduglig lärare och ändå få bära ansvaret för den vårdslösa eller orätt skötta undervisningen, det är mer än någon billigtvis kan begära. Det vill således synas, som skulle skolrådet, hvilket både närmast bör känna skolans tillstånd och ifrigast nitälska för dess friska lif och utveckling, vara den myndighet, som det närmast tillhör att skilja skolan från en oskicklig lärare och ej endast att gifva honom ofta ofruktbara varningar.

Men motionären har en annan åsigt och vill att afsättningsrätten skall tillhöra kyrkostämman, emedan lärarens rätt då skall vara bättre skyddad. Likväl, om man ock medgifver att skolans väl måste ligga hela

församlingen om hjertat, är det dock tydligt, att denna hvarken kan hafva samma noggranna kännedom om förhållandena, ej heller har samma åliggande och ansvar, som skolrådet, hvilket fått den närmaste uppsigten öfver skolan åt sig såsom ett förtroendeuppdrag öfverlemnad. Hos kyrkostämmans vida talrikare medlemmar kunna, särdeles då den ömtåliga strängen, som heter medlidande med en olycklig, äfven om han sjelf gjort sig förtjent af sin olycka, och den icke mindre känsliga, som heter bekymmer för tillökning i fattigvården, anslås, andra åsichter möjligen göra sig gällande, än de som sätta skolans väl i första rummet, och derföre syfta derhän, att uppskjuta en nödvändig åtgärd vida längre, än rådligt är.

Då skollärarens rätt, såsom redan är erinradt, synes på annat sätt fullkomligt skyddad mot godtycket och skolans väl i första rummet kräfver afseende, får Utskottet vördsamt föreslå,

att motionärens förslag i andra punkten må lemnas utan afseende.

I tredje punkten innehålles det förslag, »att skolläraren må vara berättigad att deltaga i skolrådets öfverläggningar och beslut, dock ej i sådana beslut, som röra honom personligen.»

Då motionären sjelf således undantagit de frågor, som röra skolläraren personligen, så återstå endast de ekonomiska och pedagogiska ämnen, som tillhöra skolrådets behandling.

Af de ekonomiska röra många skollärarens lönevilkor och äro således inbegripna i det redan gjorda undantaget. De öfriga deremot af denna klass torde väl i allmänhet kunna antagas röra dispositionen af församlingens medel och i denna torde väl läraren icke med skäl kunna göra anspråk att få deltaga.

Hvad åter de pedagogiska frågorna angår, så är förhållandet något annorlunda. I afseende på dem bör det vara nyttigt, i vissa fall alldeles nödvändigt, att inhemta skollärarens tanke. Men att detta alltid skall ske genom hans närvaro vid skolrådets sammanträden och deltagande i öfverläggningar och beslut, är derför icke en gifven sak. I flera fall kan det lika väl ske genom skriftliga eller muntliga anmälningar, såsom t. ex. då det rör anskaffande af läroböcker, skolmateriel och dylikt. I läseordningens upprättande är det deremot alldeles nödvändigt att läraren deltagar. Men, så vidt det är Utskottet bekant, eger detta, utan någon särskild föreskrift, redan allmänt rum. Ja, äfven i andra undervisningsfrågor är man mångenstädes angelägen att inhemta skollärarens tanke, om det än oftast sker på annat sätt, än genom hans kallande till skolrådets sammanträden.

Skulle

Skulle man dock tycka, att han i dessa sammanträden bör hafva säte och stämma, så må man göra sig reda för de följder, som en sådan förändring kan komma att medföra.

Det hinder för undervisningens oafbrutna gång, som kan uppkomma genom skollärares deltagande i skolrådets sammankomster torde väl utan synnerliga svårigheter kunna aflägsnas, om skolan har blott en lärare. Svårare blir det om i församlingen äro flere. Skulle antalet någorstädes vara så stort, att det går upp emot antalet af ledamöter i skolrådet eller närmar sig dertill, kan fara uppkomma, att icke skolrådets ordinarie ledamöter, utan de tillkallade bestämma besluten. Om dessa också blefve goda, torde dock ett sådant tillstånd hafva sina vådor.

Men om också blott en lärare skall ovillkorligt hafva rätt att deltaga i öfverläggningar och beslut, så kan det komma att medföra väsendtliga olägenheter, först och främst genom olika meningar om hvilka ämnen nödvändigt fordra hans närvaro. Ännu svårare slitningar kunna blifva följden, om läraren, som väl mer än en gång torde hända, vill bestämma besluten och vet att skaffa sig ett parti inom skolrådet. Derigenom kan det förtroende, som bör råda mellan läraren och skolrådet, på ett betänkligt sätt störas och kif och strider i stället uppstå. Ett sådant tillstånd blir både för ett nitiskt skolråd, som redligt och kraftigt vill arbeta för ordningens och undervisningens upprätthållande i skolan, i längden odrägligt och måste föranleda stora olägenheter för sjelfva skolan. Äfven lärarens lugna ställning, som ger honom tillfälle att, oförhindrad af andra göromål och understödd af skolrådets bemödanden, helt och hållet egna sig åt sitt viktiga värf, blir härigenom alldeles störd och han inkastad i strider, som för honom måste blifva allt annat än behagliga och nyttiga.

Då således åtskilliga af de förändringar, som genom förslaget antagande skulle beredas, redan på annat sätt äro vunna, och de öfriga, som med förslaget åsyftas, antingen äro ganska tvifvelaktiga eller ock rent af onyttiga, så anser sig Utskottet böra föreslå,

att äfven den i tredje punkten af motionärens förslag tillstyrkta förändring i skolestadgan må förfalla.

Stockholm den 8 Mars 1869.

På Utskottets vägnar:

G. W. Gumælius.

Ordförande.